

A HÁZI NEVELÉSRŐL.*

II.

Mai előadásomban a házi testi nevelésről fogok szólni. Hogy a testi nevelés mire vonatkozik, arról bővebben szólni felesleges dolog volna. Neve eléggé mutatja, hogy itt miről van szó.

Mindenekelőtt csak az lehet itt feladatomban, hogy e speciális nevelő tevékenységet összeegyeztessenem azon általános definitióval, melyet a nevelésről adtam, és a melynek természetesen a nevelés minden ágára rá kell illenie. Azt mondtam, hogy a nevelésben erkölcsi értékű javak átadásáról van szó. Ebből közvetlenül következik, hogy *a test a nevelésben csak annyiban jön tekintetbe, a mennyiben reá vonatkozó erkölcsi értékű javakkal lehet dolgunk.* Az első kérdés tehát itt az, vajjon léteznek-e ránk nézve erkölcsi értékű testi javak? Hangsúlyoznom kell e szót «ránk nézve», ránk, mai nemzedékre nézve, hiszen mondtuk, hogy a nevelésben csakis arról lehet szó, hogy valamely nemzedék a *maga* erkölcsi értékű javait adja által egy utána következő nemzedéknek. E kérdés, t. i. vajjon vannak-e ránk nézve erkölcsi értékű testi javak, korántsem oly jelentésségtelen, mint önöknek, hölgyeim és uraim, első pillanatra tán tetszik. Még pedig azért nincsen minden jelentőség nélkül, mert *a test erkölcsi becsülése korántsem volt mindig egyforma az emberiség fejlődésének különböző korszakaiban.* Bizonyára tudni fogják, hogy pl. a keresztény középkor erkölcsi felfogása, a mint az legmagasabb képviselőiben jelenkezik, a testet magái nemcsak közömbösnek tartotta az erkölcsiségre nézve, hanem egyesesen erkölcsellenesnek tekintette, és csak a test kíntása, a legmesszibbre menő askesis által gondolta a test, a lélek e tisztátlan edényének bűnösségét valahogy megtisztíthatni és erkölcsellenességét

* Szabad lyceumi előadás.

úgyszólván ellensúlyozhatni. Vagy az ó-korban a cynikusok és stoikusok, ha nem is erkölcsellenesnek, de mindenesetre erkölcsi-eg legalább is közömbös valaminek tartották a testet, melyet szerintök lehetőleg ignorálni kell, melylyel lehetőleg nem kell törődni, és önök bizonyára tudják is, legalább az idevágó történeti adomák-ból, hogy ez bizonyos fokig tényleg sikerült is nekik. Testüket, egészségüket, életüket megvetni: — ezt tartották valóságos erkölcsi hivatásuknak.

Nem akarom e történeti visszatekintést a test erkölcsi megbecsülésére nézve részletesebben folytatni, csak rá akartam mutatni, hogy a test erkölcsi megbecsülése is történetileg fejlődő valami, és nekünk itt is, mint a nevelés terén mindenütt, a hol pozitív útmutatásokra térünk át, csak a magunk nemzedékének erkölcsi felfogása adhat irányt.

Mondanom se kell, — ép azért nem, mert hiszen csupa kortársaimhoz szólok, a kiknek az úgyszólva vérükben van, a mit a mi korunk történetírója egyik jellemző vonásának fog majdan felismerni, — tehát mondanom se kell, hogy a mi korunk a testet igenis személyiségünk erkölcsi értékű alkotó részének tartja, vagyis olyannak, melynek gondozását vagy nem gondozását erkölcsi helyeslésével, illetőleg helytelenítésével kíséri. Kétségünk sem lehet arra nézve, hogy a mi korunk erkölcsi értékű testi javakat ismer és becsül, és így azoknak átadása, minden kétséget kizárólag, tartozik a nevelés körébe, a mint mi azt definiáltuk.

Legközelebbi kérdésünk már most csak az lehet, hogy melyek azok a testi javak, melyeket *közös* erkölcsi értékkel bírónak vagyis *nemzeti*, azaz a nemzeti közös feladatok megoldásából folyó javaknak kell tekintenünk és őket az iskolára biznunk, és melyek azok, melyeket egyéni javaknak kell mondanunk, úgyhogy a házi nevelésre maradnak.

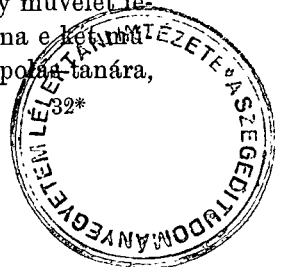
Itt először kell egy megkülönböztetést tennem, melyet eddig több okból szándékosan mellőztem, és a melyet ezentúl sem akarok nagyon feszegetni (még pedig első sorban azért nem, mert meggyőződésem, hogy e tekintetben többet kell a nevelésnek egyeztetnie, mint elválasztania, többet egységesítenie, mint differenciálni) — és ez a természetes két nem nevelésének, a fiú- és a leánynevelés megkülönböztetése.

A dolog természetében rejlik, és bővebb fejtegetésre alig szorul, hogy a nevelésre nézve számba veendő közös nemzeti felada-

tok a test szempontjából is kétfélék a két nem szerint. Azt a két nemzeti közös feladatot, melyeknek egyike a fiúk közös testi nevelését, másika pedig a lányok közös testi nevelését kell hogy szabályozza, röviden így lehetne jelölni. Az egyik, a leendő férfiakra nehezedő feladat: a nemzet önfentartása, a leendő asszonyok közös szent hivatása pedig: a nemzet faji fentartása. Hogy a nemzet önfentartása sikerüljön, azaz, hogy a nemzet a honvédelem nagy feladatát kellően el bírja végezni, azért van szükségünk erős és testileg bátor férfiakra; s hogy a nemzetnek kellő számú egészséges gyermekei legyenek, azért van szükségünk erős, testi szenvedésekkel szemben lehetőleg vértezett asszonyokra. S ezért kell nekünk a testi *erőt* oly erkölcsi értékű közös nemzeti jószágnak tartanunk, melyre nézve a nevelés feladata az előbbi előadásunkban adott meghatározásunk értelmében okvetetlenül az iskolára kell hogy háramoljék. *Erős nemzedék felnevelése közös nemzeti, azaz iskolai feladat.* S itt ismét Angliára és Németországra kell rámutatnom: amaz már régen tekinti nemzeti, iskolai feladatnak a testi nevelést és talán azért is már régen erős nemzet, az utóbbi csak e század eleje óta tekinti annak, és e felfogással együtt lett fokozatosan erős egészséges nemzetté is.

Erős nemzedéket nevelni tehát az iskola feladata. Az iskolára, a közös nevelésre bízhatjuk az erő nevelését még azért is, mert az erőnek lehet is és van is bizonyos közös mértéke, úgy-hogy bizonyos közös végeredményt is lehet e tekintetben célul kitűzni.

De ha a testi erő nevelését az iskolára bizzuk, mi lesz a ház feladata a testi nevelés dolgában? Mondtuk, hogy a ház feladata mindenütt a nevelés terén az egyéniség ápolása. Miben nyilvánulhat az egyéniség ápolása a testi nevelés terén? Én itt mindazt, a mit az emberi testben a nevelés szempontjából egyéninek tartok, e három fogalom alá szeretném sorolni: testi egészség, testi szépség, és testi ügyesség. (Az utóbbi bizonyos tekintetben közös nevelés tárgya is lehet, de itt a közös neveléssel úgy sem foglalkozunk részletesebben, és azért e megjegyzésem bővebb fejtegetését mellőzöm). Az első kettőt egybe is lehet, fogni, mert tulajdonképen csak egy nevelő művelet felel meg neki, s ez a test *ápolása*. Az ügyességnek pedig szintén egy művelet felel meg, és ez a test *gyakorlása*. (A testi nevelés tana e két műveletnek megfelelőleg fel is oszlik két részre: a testi ápolás tanára,

diätetika, és a testi gyakorlás tanára, gymnastika).^{*} Nézzük e kettőt külön. Mindenekelőtt a test ápolását.

Az ápolás célja, miként jeleztük, a test lehető egészségének előállítása. Hogy a testi egészség (épség) erkölcsi értékű jószág, azt ma, a hol mindenféle a testi egészség szolgálatában annyi szellemi és erkölcsi erő van, bizonyíthatnom nem kell. S hogy a testi szépség, a min én itt természetesen csak azt érthetem, hogy a testet tőle telhetőleg oly állapotba juttassuk, mely a mi jelenlegi æsthetikai érzésünkkel a legjobban megegyezik (tehát oly testtartásra, oly járásra, fejhordozásra, hajviseletre stb. szoktassuk, a mely a mi normális æsthetikai érzésünknek megfelel) — szintén erkölcsi elbírálás alá esik, azt sem kell, mint erkölcsi tételeket általában, igen soká fejtegetnem. Ápolatlan, vagy mondjuk, az ember önhibájából való inæsthetikus test iránt mindig kisebb-nagyobb erkölcsi idegenkedést érzünk.

Hogy a test egészsége és a test æsthetikuma nevelésjószág, azt tehát tovább bizonyíthatnom nem kell, és hogy egyéni javak és azért egészen egyéni elbánást követelnek is, azaz hogy a házi, és nem az iskolai nevelés körébe tartoznak : azt is rövid gondolkodás után be fogjuk látni. Nézzük első sorban az egészséget. Bátran mondhatjuk, hogy annyiféle egészség van, a hány az ember. A betegség, a kór, azaz az egészség negatívum, sokkal tipikusabb, sokkal leírhatóbb valami, mint az egészség, épúgy mint a rútságok leírhatóbbak a szépségeknél. Tudjuk, hogy van kicsi, van nagy ; van filigran testű, van óriás ; van keveset evő, van nagyevő ; van finom bőré, van vastag bőré ; van kövér, van sovány ; van húsos, van csontos ; van gyorsan elfáradó és van munkabíró ember s így tovább — és mindezen egymástól teljesen elütő emberek egészségesek lehetnek, mindegyik a maga módjára, mindegyik a maga egyénisége szerint. Ebből tehát közvetlenül következik bevezető előadásunk formulája értelmében, hogy az egészség ápolása csak a házi nevelés feladata lehet. De következik belőle már is közvetlenül az egészség ápolására vonatkozó legfontosabb neveléselv is, hogy rá nézve nem haladhatunk semmi általános egységes normák szerint, sem egységes testedzési, sem pedig egységes testkimelési normák szerint.

Ez utóbbi, a túlságos testkimelés ellen, elég különösen, a

* L. Kármán Mór «A testi nevelés». Magy. Pæd. I. évf. 143. l.

nevelőnek mai nap alig kell már felszólalnia. Historiai tény, hogy azok, kik a testi nevelést legelőször felvették a nevelés programmjába (nem szabad persze azt gondolni, hogy azok orvosok voltak; nem orvosok, hanem philosophusok és pädagogiai elmélkedők voltak, mint Montaigne, Locke és Rousseau), a test edzésére szólították fel túlbuzgó módon a szüléket. Ez elmélkedők voltak azok, kik a híres sok hideg fürdözést, jéghideg, sőt átlékelt jég alatt való fürdést és mosakodást, mezítláb futkosást, sőt lyukas, a víz számára hozzáférhető cipőkben való járatást, a roppant kemény fekhelyet stb. stb. hirdették a szüléknek a testi nevelés evangeliumául. Félreértés kikerülése végett ki kell jelentenem, hogy én a test ez edzését, egyforma edzését, természetesen bizonyos határok között, helyeslem, nagyon helyeslem a közös nevelésben, az iskolai nevelésben. Ott kell közös tornázás, járás, úzás, korcsolyázás, stb. által bizonyos közös kapacitást, bizonyos közös testi ellenállóképességet előidézni; de a házban, a családban, a gyermeki test gyengéivel kiméletesen kell elbánni, mindegyikkel a maga egyénisége szerint.

Nincsen véleményem szerint fonákabb dolog, mint az à tout prix testedzés elméletét belevinni a házi nevelésbe, és nagyon örülök, hogy az ú. n. testedzés ellen, mely különösen a hideg ellen való edzésre vonatkozik, egyfelől korunk egyik legnagyobb philozophiai elmélkedője, Herbert Spencer,* másfelől egyik leghiresebb orvositekintélye, a nemrég elhalt nagy physiologus, Ernst Brücke** egyformán hangoztatják intő szavukat. Nem minden áron «testet edzeni», hanem az egyéniséghez alkalmazkodva elbánni a gyermek testével, ez legyen a házi nevelés főelve a testi egészséget illetőleg.

Ez elv szemmeltartásával megkülönböztethetjük aztán a házi testi nevelésben azt a két korszakot, melyet, miként bevezető előadásomban jeleztem, mindig lehetőleg külön akarok tartani, t. i. először is az iskoláig való korszakot, azután pedig az iskolai korszakot.

Az iskolát megelőző időben a házi nevelés egészség dolgában mintegy pótolni van hivatva, a mit a természet egyik vagy másik

* Értelmi, erkölcsi és testi nevelés. Irta Herbert Spencer. Angolból fordították Öreg János és Losonczy László. Nagy-Kőrös 1875. p. 177. és a következő ll.

** Ernst Brücke «Wie behütet man Leben und Gesundheit seiner Kinder» VIII. fejezet.

tekintetben mulasztott. Részletes hygienikus utasításokat én itt természetesen nem adhatok, ez az én feladatom körén kívül is esik. Könyvet ajánlhatok erre nézve, melynéljobbat, azt hiszem, alig lehet találni az idevágó újabb irodalomban. E könyv Ernst Brücke «Wie behütet man Leben und Gesundheit seiner Kinder»* czimű munkája, melyben magas orvosi tudomány párosul bizonyos finom pädagogus tapintattal.

Én itt tehát a részleteket mellőzve, csak az elvet hangsúlyozhatom. A házi ápolásnak ezen az iskolát megelőző időben az egyéniséggel, az egyéniség iránt való mély értelemmel, és a hol kell, az egyéniséget kimélve kell elbánnia, s nem szabad erőszakosan általános normák szerint eljárnia. Ily eljárás útján kiegyenlítve a természet hiányait, kell oly egyéneket teremtenie, melyeket aztán bátran átadhat az iskolának közös testi nevelés végett. Ezt természetesen a legszűkebb család, anya és atya, fogják a legjobban elintézhetni, már azért is, mert sajátmagukról ismerik legjobban a gyermek testi egyéniségét is.

Mihelyt a gyermek iskolába jön, ennek válik feladatává — miként mondtuk — a testi közös nevelés. Most nincs többé a ház pótlásra hivatva, hanem ellenkezőleg, az iskola testi nevelése eredményeinek ellensúlyozására a gyermek egyéniségéhez képest. Majdnem azt lehetne mondani, hogy az iskolaelőtti korszakban a ház feladata az, hogy a gyermek testi egyéniségét az iskolai neveléstől feltételezett normává emelje, az iskola idejében pedig az, hogy e normát le tudja szállítani a gyermek egyéniségére.

Az iskolának — mindig az ideális iskoláról szölok — egyforma tornázást, úszást, gyaloglást, korszolyázást, stb. kell követelnie növendékeitől, de a gyermek esetleges elfáradását, túlságos megterhelését otthon kell helyrehozni kettőzött ápolás, pihentetés, aludtatás stb. által. A mely gyermeknél a ház képtelen e helyre hozó munka kellő elvégzésére, az a gyermek még nem, vagy esetleg egyáltalában nem iskolába, illetőleg az illető osztályba való.

Igaz ugyan, hogy az iskola ma még nem ügyel eléggé a testi nevelés feltételeinek szükségképi közösségére. Bizonyos közösséget próbáltak ugyan elérni az által, hogy az iskolakötelezettség kezdetéül közös kort állapított meg a törvényhozás, de tudjuk, hogy

* A könyvet lefordították magyarra is.

az egyenlőkorú gyermekek között test dolgában sokszor nagyobb különbségeket találunk, mint szellem dolgában. Hogy a közösség az iskola testi nevelésében lehető legyen, arra kell tehát — még egyszer mondom — a háznak az iskolai korszak előtt törekednie; hogy a közös nevelés a gyermek egyéniségének meg ne ártson, erre kell a háznak az iskolai korszak alatt ügyelnie.

Nézzük most a házi nevelés feladatát ama testi javakkal szemben, melyeket «a szépség» szó alatt foglaltam össze, vagyis a test æsthetikumát illetőleg. Természetesen itt szó sem lehet arról, hogy a gyermekekből testi szépségideálokat akarjunk nevelni, hiszen ha akarnók is, nem tehetnök, mert a legtöbb testi egyéniség erre legkevesébbé sem volna alkalmas. De annyit igenis felállíthatunk elvül, hogy a házi testi nevelésnek oda kell hatnia, hogy a mennyire az illető test egyéniségétől telik, nevelje széppé, nevelje æsthetice kellemessé. Joga és kötelessége, komoly erkölcsi kötelessége ez, melyet gondos ápolás útján igen hathatós módon teljesíthet.

Még pedig e feladatot a házi nevelésnek lehetőleg korán, és a mi rendkívül fontos, lehetőleg hallgatagon kell elvégeznie. Azt a gyermeket pl., kin a vétagok bizonyos elgörbülését, a fej vagy derék rossz tartását stb. venni észre, azt nagyon korán kell gondos ápolás által æsthetikusabbá tenni igyekezni, még pedig lehetőleg keveset szólva a dologról és korántsem oly motívumokat oltva a gyermek lelkébe, melyek keserűségét vagy hiúságát kelhetnék fel. A gyermek lelke, azaz akarata itt csak a legritkább esetekben tehet a bajról; ez esetekben majdnem mindig szervezeti gyengeségekről van szó, melyeket ápolás által testileg ellensúlyozni lehet, de korántsem prédikálás által eltüntetni.

Hogy a test æsthetikumára leánygyermeknél többet figyelünk, mint fiúknál, hogy ott a testtartás és a mozgás kellemére jobban ügyelünk, az természetes, hiszen a személyes kellem egyike a legfinomabb erkölcsi eszközöknek, melyeket a jó Isten a nőnek adott az élet erkölcsi keménységeinek és élességeinek enyhítésére. De ez is egyike azon dolgoknak, mint a testre vonatkozók legnagyobb része, melyekről lehetőleg keveset kell a gyermekkel beszélni és különösen jó tartózkodni attól a nagyon közönséges intésformától: «Nem szégyenled magadat?» Ennél rosszabb és egyszerűs mind bárgyúbb intés a gyermekekre nézve alig lehetséges, és különösen ilyen a testi szépséggel, s így tehát a testi hiúsággal is

egybekötött dolgokra nézve valóságos méreg. Már Kant figyelmeztetett e szólás haszontalan voltára.*

A test æsthetikumának e rovatába tartozik természetesen mindaz, a mi a testi tisztaságra vonatkozik. Erről itt bővebben szólnom, azt hiszem, felesleges dolog. Csak rá akarok mutatni azon minden kor nevelőtől elismert kapcsolatra, mely a testi és a lelki tisztaság között sok tekintetben található, és bizonyos, hogy ha gyermekünket lehetőleg meg tudtuk óvni a testi szennytől, ha benne utálatot sikerült kelteni a testi mocskok iránt, félig megóvtuk sok lelki szennytől is.

Némileg ide, a test æsthetikumának rovatába tartozik a testi életben követendő rendre szoktatás. A táplálkozásban épúgy, mint egyéb testi szükségletek kielégítésében már korán, körülbelül a második évtől kezdve kell a gyermeket bizonyos rendre, szabályosságra szoktatni és a mi eleinte csak a lélek rendje, nemsokára a a test rendjévé is lesz. Erre Montaigne és Locke, a modern házi nevelés ez úttörői, különös súlyt helyeztek, és az utóbbi e tekintetben részletesebb utasításokat is ad, melyeknek elolvasását szülőknek és nevelőknek legmelegebben ajánlhatom.**

Ez körülbelül az, a mit a testi nevelés æsthetikai oldaláról mondani akartam. Erre nézve alig szükséges különbséget tenni az iskola előtti és az iskolai korszak között, legföljebb annyit mondhatunk, hogy a nevelő tevékenység főmunkája itt az iskola előtti időre esik, és későbbben inkább csak negatív irányban, elhárítólag kell a testi nevelésnek szerepelnie, leginkább különböző a fejlődés éveiben beálló bajok, pl. akkor fellépő hanyag testtartás ellen stb. Folytonos éberség itt természetesen épúgy szükséges, mint a nevelés egyéb területein és időszakaiban.

A fentebbi, a test egészségére és æsthetikumára vonatkozó megjegyzésekkel elvégeztem azt, a mit a test ápolásáról a pædagogus szempontjából mondandónak tartottam. Magától érthetőleg a nevelőnek itt nagyon szükségűnek kell lennie, részletek dolgában a physiologushoz és hygienikushoz, esetleg az orvoshoz kell fordulnia, de mindenesetre, azt hiszem, sikerült némileg megértetnem,

* L. Immanuel Kant «Über Pædagogik». Herausgegeben von Prof. Dr. Theodor Vogt. Langensalza 1883. p. 81.

** John Locke's Gedanken über Erziehung. Eingeleitet von Dr. E. von Sallwürk. Langensalza. 1883. p. 27—31. (§. 23 — §. 28.)

hogy itt erkölcsi szempontok is mérvadók, melyekre az orvosnak a maga szempontjából ügyelnie nem lehet. S mindenesetre érdekes historiai tény, melyet eléggé kiemelni nem tudok, hogy a testi nevelésnek, mint a nevelés egyik fontos elemének hangsúlyozása nem orvosoktól indult ki, hanem, miként már mondtam, philo-sophus és pädagogus elmélkedőktől.

A test ápolásának tana, a diätetika mellett van, miként mondtuk, a testi nevelés tanának egy másik része is, a testi gyakorlás tana (gymnastika), melynek főfeladata bizonyos testi ügyesség létesítése. Itt nyílik a ház testi nevelésének rendkívül fontos tere, melyet úgy az iskola előtti időben, mint az iskola mellett is nagy gonddal kell művelnie.

Nézzük mindenekelőtt az iskola előtti korszakot, mely egyszersemind a testi gyengeség kora. Itt, a hol a test gyengesége miatt a gyakorlás még nem terjedhet ki az egész testre, a derék hajlékonyságára, a végtagok készségére: különösen az érzékek gyakorlása fontos. A látó-, hallószervek, bőr- és izomérzékek gyakorlását kell itt a lehető legnagyobb mértékben folytatni. Természetes, hogy e korban nem rendszeres, leczkében való gyakorlásról van szó, hanem czélszerű kiszemelés útján kell a szoba berendezését és a gyermek játékszerét a gyermek oktatójává tenni. Általánosan ismertes dolog, hogy voltak pädagogusok, kik a gyermek érzékeinek gyakorlását már a bölcsőben akarták megkezdeni. Így pl. a bölcső felé a falba vert fényes szegek, vagy bizonyos zenei hangoknak a csecsemő előtt való előadása által akarták bevezetni a gyermek érzékeinek nevelését. E törekvésekben mindenesetre túlzást kell látnunk, és meglehetősen bizonyosnak vehetjük, hogy az érzékeknek ily mesterséges izgatása a csecsemőre nézve legalább is kárba vezett dolog. A legnagyobb nyugalom, azaz minimális izgatás az érzékekre nézve is fontos dolog e zsenge korban. De már a második, és még inkább a harmadik évtől kezdve lehet az érzékek nevelését némileg szabályozni. A szemet pl. nemcsak a színek és a színárnyalatok megkülönböztetésére kell nevelni, de nevelni kell őket különösen, a mit a legtöbb esetben elhanyagolnak, a térbeli megkülönböztetésre, távolságoknak és szögeknek szemmel való mérésére, alakoknak pontos elemzésére és leírására stb.

Igenis, hölgyeim és uraim, *meg kell tanítani gyermekeinket arra, hogy lássanak*: a látni tanítás ép oly fontos dolog, mint a gondolkodásra való tanítás, és az előbbinek ezt időbelileg meg kell

előznie. Azt hiszem, közönségesen nem is sejtik, hogy mily kevés ember van a világon, ki becsületesen látni tud és igen sokan vannak, kik egész életükön át sínylik ebbeli tehetetlenségüket. Az iskola a maga szemléltető oktatásával erre nézve többnyire már későn jön és mindenestre kell, hogy a ház e tekintetben már derekasan előre dolgozott legyen. A hallószervet is lehet gyakorolni finom zörejek, különböző magasságú hangok, egyes hangnemek megkülönböztetése útján. A bőrérzékét be lehet gyakorolni melegállapotok mérésére, az izomérzékét súlyokéra s így tovább.

Az iskolával párhuzamosan haladó korban folytatni kell e gyakorlatokat, de hozzá kell járulnia első sorban a kéz, majd a láb és az egész test gyakorlásának; mindezekről azonban csak annyiban, a mennyiben az iskola nem gondoskodik eléggé gyakorlásukról. A kéz ügyessége gyakorlásának rajzra, plastikus munkára, faragásra, gyalulásra és hasonlókra egyaránt kell kiterjednie. E téren az iskola egyelőre nagyon keveset tehet és bizonyos tekintetben sohasem fog eleget tehetni, minthogy ez ügyességek egyrészt nagy mértékben a növendékek egyéniségétől függnék és közös tempóban alig taníthatók, másfelől minthogy ezek nagyon megkövetelik az egyéni tanításmódot annyiban is, hogy a tanítónak egyenként kell az egyes tanulóval is foglalkoznia, erre pedig az iskola, melynek ideálja az egy tanítóval folytatott közös tanítás, természeténél fogva nem képes. S különben is e téren mutatkoznak legerősebben azok az egyéni hajlamok is, melyek a művészi szakokban a külső virtuozitást viszik magukkal és a melyeket, épen minthogy egyéni tehetségektől függnék, mindig csak a ház fog kellően ápolhatni. A kéz ügyessége mellett a láb ügyességéről kell gondoskodni gyaloglás, futás, ugrás, mászás, tánczolásban stb. való gyakorlás útján. Itt természetesen megint a növendék egyéni testi szervezetére való tekintettel nagyon különböző az eljárás, és nagy óvatosság szükséges. A mi az egész test ügyességének gondozását házi tornázás útján illeti, erre nézve ma már, mikor az iskola e feladatot mindjobban magáévé teszi, és a mikor a tanítás e téren mindinkább igazi közös tanítássá lesz, sokkal kevesebb teendője van a háznak, és itt is inkább csak ki kell egészítenie az iskola munkáját, különösen oly testgyakorlatokra nézve, melyek közös tanításra kevésbbé alkalmasak, minők az evezés, vívás stb.

Ezek azok, hölgyeim és uraim, a miket a házi testi nevelésről akartam mondani. Remélem, sikerült önöket arra figyelmeztetnem,

tetnem, hogy a testre nézve is léteznek sokféle erkölcsi értékű javak, melyeknek nagy részét közönségesen nem becsüljük eléggé, és a melyeknek a jövő nemzedékre való átadása első sorban a házat, a családot illeti.

WALDAPFEL JÁNOS.

FRÖBEL ALAKI MUNKÁI.

Kisdedeink nevelésében követjük el amaz első hibákat, melyeknek káros következményei ellen a későbbi nevelés erejének és idejének javával küzd s mégis sokszor minden siker nélkül. Az erőnek és időnek ez a fecsérelése, a sikertelenségnek ez a rémítő valószínűsége — ha nem bizonyossága — irányítja a nevelők figyelmét a kisdedek nevelésére és erősíti meg ama tétel igazságát, hogy a helyes nevelést lehető legkorábban kell elkezdennünk. — Ha nem tekintem is, hogy a nevelők nagy részét a szülei édes kötelekek fűzik a kisdedekhez, a pädagogia előbb érintett egyik kiváló elvével nyugtathatom meg magamat, mikor a m. t. Társaság elé ismételten elő merek állani a kisdedek nevelésének egy-egy részletkérdésével.

A folytonosan izgó-mozgó kisded közös nevelésében, különösen Fröbel óta, bő alkalmat és számtalan eszközt adunk kisdedeinknek a mozgásra, cselekvésre. Általánosságban ezt az eljárást helyesnek tartom. Hadd izegjen-mozogjon, hadd cselekedjék a kisded: hiszen fejlődése a tevékenység közben és révén halad oly gyorsan, sikeresen és minden irányban. A testi cselekvésnek, a kézi munkának nevelői nagy hatását régóta ismeri a pädagogia; különösen méltányolnunk kell azt a kisdedek nevelésében, mert a kisded szellemi munkája az izmok tevékenysége nélkül meg sem indul s az ő legfontosabb érzékszerveinek egyike éppen a kéz. De hát nem a tevékenység, a kézi munka dícsérete a célom, hanem Fröbel játékeszközeinek rendszeréről és alkalmazásáról óhajtok néhány szót szólni. Megérdemlik, hogy foglalkozunk velök, mert évtizedek óta uralkodnak közös kisdednevelésünkben.

Fröbel nagyon jól ismerte a tevékenységnek, a játéknak rendkívüli fontosságát a nevelésben s gyakorta és egész melegséggel emlékezik meg a játékról s különösen a szabad játékról. (L. *Erziehung des Menschengeschlechts* 25—36. l. egyes részleteit.) Az önmunkásságot a nevelés céljának elérésére leghatalmasabb tényezőül ismeri el. Erős túlzásba esnek azonban követői, kik a